

356.33:613.867—085.78—035.1—085.511

ZKUŠENOSTI Z APLIKACE NĚKTERÝCH PSYCHOMIMETIK A JEJICH MOŽNÉ VYUŽITÍ VE VOJENSKÉM ZDRAVOTNICTVÍ

Podplukovník MUDr. F. KLÁTIL, P. MAREČEK, prom. lékař

Nejrozšířenější a nejpobulárnější psychomimetika jsou Fenmetrazin a Ritalin (Centedrin).

Fenmetrazin patří ke skupině sympatikomimetických aminů. Chemicky i farmakologicky stojí nejbliže amfetaminu. Vlastností skupiny je převaha centrálního sympatikomimetického účinku nad periferním. Dexfenmetrazin má výraznější centrální účinek na ascendentní aktivační systém retikulární. Podle Engelhardta je jeho účinnost 4krát vyšší. Má méně vedlejších příznaků. Toxicita léku je velmi nízká. Ani dlouhodobé perorální podávání pokusným zvířatům nevedlo u nich k orgánovým změnám, i když každodenní aplikace trvala déle než jeden rok. Intoxikace se dá snadno korigovat všemi opačně působícími centrálními sedativy (barbituráty, ataraktiky). Počáteční podávání léků působí někdy lehké zvýšení TK, zrychlení frekvence tepu. Zvětšuje se tolerance teploty, lépe se snáší chlad i nadměrná teplota. Organismus po podání léku lépe snáší hypoxii.

Při harmonickém vztahu afektivní rovnováhy vede podání léku k zintenzivnění kvality vnímání, představivosti, asociace a reprodukce. Urychluje průběh mnoha psychických funkcí.

Stav vede někdy k euforii, ke zlepšení pracovního výkonu a k lepší rozhodnosti. Lék se stává látkou, ke které se lidé s oblibou vrací. Je zde nebezpečí chorobného návyku na lék. Někdy

urychlení psychického procesu vede ke zbrkllosti, překotnosti, poruchám koncentrace a k anxiositě.

Dávkování je individuální. Obvykle se podává 1/2 — 1 tabl. ráno a v poledne. V indikovaných případech možno dávku (individuálně) zvýšit až na 3—4 tabl. denně. Všeobecně jsou však zamítány velké denní dávky.

Indikace a výsledky — podle literárních údajů a zkušeností je vesměs lék používán k posílení dynamogenie a pro zvýšení celkové psychické výkonnosti. Lék se používá též s úspěchem při léčbě otylosti, a to k potlačení pocitu hladu. Centrální stimulační účinek záleží v celkovém zvýšení psychické výkonnosti, které je zvláště dobře patrné u osob unavených. Všeobecně se však nedoporučuje podávat lék osobám vyčerpaným. Po vyšších dávkách u pokusných zvířat docházelo k motorickému neklidu, zmatenému pobíhání, třesu, zrychlenému dýchání a k salivaci.

Dexfenmetrazin se ukázal vesměs účinnějším a docházelo méně často k vedlejším nepříznivým příznakům.

Jsou uváděny 2 případy výskytu mánie a dále 2 případy akutního psychického stavu, ovšem po 15—20 tabl. denně.

S úspěchem bylo použito Fenmetrazinu u neuroz se známkami snížení aktivity, kde byla

v popředí zvýšená svalová unavitelnost. Příznivé výsledky byly pozorovány u depresivních neuróz, které měly astenický charakter. Dále pak byly dobře ovlivněny neurotické stavy, stavy po úrazech a po prodělaných neuroinfekcích.

Po podání Fenmetrazinu se zvýšila psychická aktivita, dostavila se euforie, objevil se kladný afektivní poměr k činnosti, touha po práci duševní i fyzické.

Kontraindikace: Fenmetrazin (Dexfenmetrazin) je kontraindikován při onemocnění jater, dále při všech stavech provázených úzkostí nebo zvýšenou psychickou tenzí. Dále při neklidu, při sklonu k narkománii a při sebemenším podezření na suicidální tendence u nemocného.

Ritalin (Centedrin)

Farmakologický účinek — působí zvýšení TK, zrychlení pulsu a dechu, celkové zvýšení psychomotoriky. Intenzita jeho budivého účinku na CNS je udávána asi uprostřed mezi účinkem kofeinu a budivými aminy (Psychoton). Odstraňuje únavu, ospalost, zlepšuje duševní výkon. Byl úspěšně užíván při léčbě lehčích depresí, apaticko-abulických syndromů různé etiologie, k buzení při otravách barbituráty. Nebyla zjištěna toxicita na parenchymatózní orgány ani změny v KO. Jako kontraindikace uváděna hypertenze, koronární onemocnění, těžší léze myokardu, hypertyreóza. Vedlejší účinky — palpitace, nespavost. U jedinců se sklonem k anxiozitě může ji výrazně zvyšovat. Anxiozitu je tedy nutno považovat za kontraindikaci. V literatuře se upozorňuje na možnost vzniku toxikománie.

Využití ve vojenském zdravotnictví:

1. V míru

a) ve vojenských nemocnicích:

Naše zkušenosti s podáváním Fenmetrazinu se podstatně shodují s údaji uváděnými v literatuře. Lék byl s úspěchem podáván zejména u různých cerebrastenických syndromů, postinfekčních a posttraumatických. Zejména tam, kde byla v popředí snižená dynamogenie a snadná tělesná unavitelnost.

Lék je všeobecně dobře snášen. Z vedlejších příznaků, zejména u jedinců s větší vegetativní labilitou, pozorován pocit sucha v ústech a pocit větší žízně. Dále docházelo k lehčímu nebo přerušovanému nočnímu spánku, zejména byl-li lék podán v odpoledních, nebo dokonce večerních hodinách. Občas pozorovány bolesti hlavy, třes rukou, nervozita a pocit vnitřního chvění. K těmto jevům docházelo při poněkud vyšších denních dávkách (3—4 tabl. denně).

Vedlejší projevy lze velmi dobře odstranit podáním Quajacuranu, Meproamátu nebo malých dávek Chlorpromazinu.

Ritalin byl úspěšně podáván u apaticko-abulických syndromů, hypostenických neurastenických syndromů, hypersomnie. Obvyklé dávkování

2—3× 1 tabl., maximálně 3× 2 tablety. Vzácně pozorována předrážděnost, bolesti hlavy, poruchy spánku. Obtíže vymizely při snížení dávek a při kombinaci s jinými léky (na noc hypnotika). Ritalin se ukázal jako vhodný i u psychotiků léčených vysokými dávkami ataraktik, kde odstraňoval nežádoucí ospalost. Byl užit i při lehčích intoxikacích barbituráty v injekční formě (amp. à 20 mg pomalu intravenózně).

b) ambulantně u vojenských útvarů:

Vzhledem k tomu, že jde o léky vysoce účinné, na které však je poměrně snadný návyk, je nutná zvláštní opatrnost při jejich ordinaci. Nelze souhlasit s tím, aby byly léky ordinovány bez náležité rozvahy a bez důkladné znalosti celkového stavu a osobnosti nemocného.

Naopak je třeba věnovat pozornost právě osobám, které se těchto léků přímo dožadují. Nejsprávnější by bylo před zamýšlenou ordinací poradit se s příslušným odborníkem (neurologem nebo psychiatrem).

2. Za válečných podmínek

a) z aspektu lékaře: po seznámení se s indikacemi, kontraindikacemi a vedlejšími účinky, mohly by být výše jmenované léky (Fenmetrazin — Ritalin) podávány i lékaři nepsychie.

b) z aspektu nemocného: podáváním Fenmetrazinu se zvyšuje psychická aktivita, dostavuje se určitá euforie a objevuje se kladný afektivní poměr k činnosti, touha po práci duševní i fyzické. Mizí svalová únava, dochází k zlepšení tolerance teploty, lépe se snáší chlad i nadměrná teplota.

Zvýšený výkon po podání léku bývá provázen snížením pozornosti, určitou zbrklostí a může pak docházet k chybným úkonům.

Ritalin zlepšuje duševní výkon, zvyšuje pozornost. Poruchy pozornosti (zrychlení na úkor jakosti — jako u Fenmetrazinu) nebyly pozorovány. Mohl by být tedy užit u řidičů, operátorů, radiolokátorů, spojařů apod.

Závěr

Pro vysoký psychoanaleptický účinek léků a pro jejich dobré působení na fyziologickou únavu, fyzickou i psychickou, bylo by možno uvažovat o jejich využití při určitých nárazových mimořádných výkonech (v individuálních případech).

Není však možno předpokládat, že by některý z uvedených léků mohl odstraňovat vyčerpání organismu a nahradit potřebný psychický a fyzický odpočinek.

U osob predisponovaných k anxiozitě a u osob nevyrovnaných (kde je možný snadný návyk) jsou léky přímo kontraindikovány.

Není možno se tudíž domnívat, že by se z preventivních důvodů, tj. před mimořádnou psychickou a fyzickou zátěží, mohly léky této skupiny hromadně použít.

Léky je nutno ordinovat vždy obezřetně a přísně individuálně.